

Preventie van intergenerationeel geweld Nederland en EU

Verkenning van wat werkt

Samenvattende Conclusie

Majone Steketee
Reneé Römken
Trees Pels
Katinka Lünemann
Eliane Smits van
Waesberghe
Jodi Mak
Jamila Mejdoubi
Hanna Harthoorn

Preventie van intergenerationeel geweld Nederland en EU

Verkenning van wat werkt

Majone Steketeer
Reneé Römken
Trees Pels
Katinka Lünemann
Eliane Smits van Waesberghe
Jodi Mak
Jamila Mejdoubi
Hanna Harthoorn
Maart 2016

4 *Samenvattende conclusie*

4.1 *Inleiding*

Opgroeien in een gezin waar sprake is van geweld heeft invloed op de manier waarop kinderen zelf later intieme relaties aangaan en op hun kans om binnen die relaties dader of slachtoffer te worden van geweld. In het Nederlandse emancipatiebeleid en in de rijksbrede aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties wordt het doorbreken van intergenerationeel geweld als doelstelling genoemd. Het actief verwerken van geweldservaringen door alle betrokkenen, de kinderen inclusief, is essentieel om herhaling in welke vorm dan ook te voorkomen. Vanuit emancipatie-oogpunt kunnen daarnaast beschermende factoren zoals de eigen kracht van vrouwen, hun arbeidsparticipatie en een zorgattitude bij mannen van groot belang zijn. Het doel van preventie kan worden gediend door aandacht voor deze beschermende factoren op verschillende niveaus met elkaar te verbinden (de geïntegreerde aanpak).

Dit onderzoek is er primair op gericht om inzichten te verdiepen over de *aanpak* in preventie projecten die in de praktijk blijken te werken om de intergenerationele overdracht van geweld te doorbreken. Daarnaast, en mede aan de hand van de uitkomsten, is gekeken of en hoe interventies op verschillende terreinen aanknopingspunten bieden om preventief *beleid* te ontwikkelen.

De **hoofdvraag** van het onderzoek luidt:

Welke inzichten bieden veelbelovende preventiepraktijken in Nederland en Europa ter voorkoming van de intergenerationele overdracht van geweld in gezinnen, die gericht zijn op (opvoed)ondersteuning aan moeders, vaders en kinderen, met speciale aandacht voor de emancipatie van de gezinsleden?

De volgende deelvragen komen aan de orde:

1. *Veelbelovende praktijken*: welke preventiepraktijken lijken effectief in het doorbreken van intergenerationeel geweld via (opvoed)ondersteuning van moeders, vaders en kinderen?
2. *Werkzame elementen*: is er iets bekend over 'wat werkt' in deze veelbelovende praktijken en over de vraag in hoeverre en op welke manier zij aansluiten bij de behoeften aan (opvoed)ondersteuning van moeders, vaders en kinderen?
3. *Gendersensitiviteit*: op welke manier is er binnen deze veelbelovende praktijken aandacht voor de verbinding tussen maatregelen gericht op de emancipatie van moeders, vaders, dochters en zonen enerzijds, en preventie van geweld in gezinnen anderzijds?

In het onderzoek zijn een zestal veelbelovende projecten in Nederland onderzocht, aangevuld met interventies uit vier EU-landen (zie hoofdstuk 3). Vanuit de centrale onderzoeksvraag is met deze selectie gezocht naar veelbelovende, werkzame interventies binnen de verschillende domeinen die van belang zijn bij een geïntegreerde aanpak (en beleid): *community*, gezin/individu en leeftijdgenoten/*peers*. Bij de selectie van deze projecten is in het bijzonder gelet op hun innovatieve karakter, vooral wat betreft hun pogingen om een gendersensitieve aanpak te integreren. Het onderzoek is bedoeld als een verkenning van werkzame elementen in geselecteerde interventies. De interventies zijn dus niet representatief voor alle preventieve interventies in Nederland.

In aanvulling op de bestudering van de geselecteerde Nederlandse interventies, is een vergelijking gemaakt met praktijken en interventies in andere EU-landen die inspiratie en aanknopingspunten

bieden voor de ontwikkeling van praktijken in Nederland (Zweden, Groot Brittannië, Griekenland en voor regelgeving/beleid Spanje).

Op basis van de in hoofdstuk 3 gepresenteerde empirische bevindingen volgen hierna de belangrijkste conclusies, met het accent op de vraag in hoeverre praktijken innovatief zijn, in het bijzonder wat betreft de mate waarin de emancipatie van moeders, vaders, dochters en zonen de aandacht krijgt. In paragraaf 4.2 geven wij per deelonderzoeksvraag aan tot welke conclusies de bevindingen uit het onderzoek over de drie onderzoeksvragen hebben geleid. Vervolgens gaan we dieper in op wat dit betekent voor het overheidsbeleid in 4.3.

4.2 *Concluderende inzichten over veelbelovende praktijken, de werkzame elementen en gendersensitiviteit*

4.2.1 *Wanneer is sprake van veelbelovende praktijken?*

In de analyse van de geselecteerde projecten is de aandacht gericht op drie kernelementen uit de deelvragen. Het eerste kernelement betreft de vraag of ze veelbelovend zijn, d.w.z. zijn er indicaties voor een *effectieve* impact van het in de interventie geadresseerde palet aan beschermende factoren en risicofactoren op het doorbreken van intergenerationele overdrachtspatronen? Het tweede kernelement betreft de vraag of daarin *innovatieve elementen* aanwezig zijn, en het derde kernelement gaat over de vraag of de interventie ook *gendersensitief* is. De vraag wat de werkzaamheid bepaalt komt in detail aan de orde in 4.2.2. Op gendersensitiviteit gaan wij in 4.2.3 nader in.

Wat betreft de beschermende factoren en risicofactoren hebben we op basis van eerder onderzoek (zie hoofdstuk 2) een indeling gemaakt naar factoren op individueel, micro- en mesoniveau. De conclusies over de interventies worden ingedeeld naar het domein waarop de interventies zijn gericht: de sociale omgeving (*community*), leeftijdsgenoten (*peers*) en het individuele- en gezinsniveau.

Community

De belangrijkste conclusie is dat er nog weinig interventies in Nederland zijn die zijn gericht op het activeren van de verantwoordelijkheid en mogelijkheden van de sociale omgeving en samenleving, om ter voorkoming van geweld in een vroeg stadium in te grijpen. De projecten zoals die in het buitenland zijn ontwikkeld laten zien dat het wel mogelijk is om mensen in de gemeenschap aan te spreken op hun verantwoordelijkheid als omstander.

In dit onderzoek zijn twee Nederlandse *community-based* projecten onder de loep genomen: 'Mannen Kom Op!' en 'Vertrouwenspersonen Huiselijk Geweld Malburgen'. De projecten worden vooral ingezet om een bewustwordingsproces binnen de wijk in gang te zetten waarin het geweld binnen het gezin bespreekbaar wordt, normbesef over de toepassing van geweld toeneemt en mensen, indien nodig, toegeleid worden naar verdere hulpverlening. Het project 'Mannen kom op!' spitst zich daarbij toe op mannen, als plegers maar ook als slachtoffers van geweld in relaties. Het meso- en microniveau staat in deze projecten centraal, maar ook het individuele niveau, zoals individuele geweldservaringen, speelt een rol.

Vernieuwend aan 'Mannen Kom Op' en 'Vertrouwenspersonen Huiselijk geweld' is dat - veelal ervaringsdeskundige - vrijwilligers uit de gemeenschap rondom gezinsleden betrokken worden in het bespreekbaar maken van het geweld. Ook de specifieke gerichtheid op mannen in het gezin bij 'Mannen Kom Op', waarbij ook hun zorgattitude aandacht krijgt, is innovatief en van belang omdat het in de praktijk zeer moeilijk blijkt om de vaders te bereiken. Meer in het algemeen is bekend uit klinisch onderzoek dat het moeilijk is om plegers (vooral als zowel partnergeweld als kindermishandeling plaatsvinden) te bereiken en te motiveren tot het aanvaarden van hulp om hun gedrag te veranderen.

Veelal zijn alleen de moeders betrokken in het hulpverleningsproces, die het gevoel hebben dat de vaders buiten schot blijven. Het betrekken van ervaringsdeskundige seksegenoten (bij VHGM kan gekozen worden tussen vrouwelijke en mannelijke vrijwilligers) kan de drempel om deel te nemen verlagen.

In beide projecten wordt een *genderneutrale* analyse van de geweldsproblematiek gehanteerd. De vraag wie de plegger of slachtoffer is staat op de achtergrond, en opvattingen over machtsongelijkheid in de relatie worden niet tot inzet van de aanpak gemaakt, noch specifiek benoemd. De projecten

richten zich vooral op het doorbreken van het taboe rondom geweld in relaties sec, op verandering van het normbesef over geweld, zonder de sociale of culturele context van ongelijkheden daarin te betrekken. De verwachting is dat een genderneutraal en daarmee niet-beschuldigend uitgangspunt de drempel verlaagt om over geweld te spreken en hulp te vragen, waarmee geweld in de toekomst kan worden voorkomen. Het is echter de vraag of een emancipatoir effect kan worden bereikt met een aanpak waarin verandering van genderongelijkheid als uitgangspunt nadrukkelijk afwezig is. Dat veronderstelt immers dat verandering als gewenst doel wordt onderschreven. 'Mannen Kom Op' richt zich overigens wel expliciet op de zorgattitude van vaders, vanuit de veronderstelling dat gerichtheid op kinderen de beste ingang is voor verandering.

In een aantal opzichten staan ook de structurele voorwaarden voor werkzaamheid onder druk. Dat de uitvoering van beide projecten voor het overgrote deel van vrijwilligers afhangt maakt de continuïteit kwetsbaar (zie verder hieronder). Beide Nederlandse projecten riepen tijdens de Round Tables bij buitenlandse experts kritische vragen op over de mogelijke gevolgen van beperkingen in het kwaliteitsniveau (van vrijwilligers). De buitenlandse experts zetten vraagtekens bij de deskundigheid van vrijwilligers vanwege de zwaarte van de problematiek. Ook is erop gewezen dat buurtgenoten veelal bekenden zijn, waardoor het onmogelijk wordt om anoniem een beroep op hen te doen. De ontwikkelaars en de experts in Nederland zien de inzet van vrijwilligers daarentegen als een werkzaam element van de aanpak. Dat het een buurtgenoot betreft, in het geval van Malburgen ook desgewenst iemand van dezelfde etnische afkomst, zou juist de drempel verlagen. Structurele professionele ondersteuning en links met de reguliere hulpverlening gelden, juist ook in de context van het werken met vrijwilligers, als cruciale werkzame factoren, zo benadrukken zowel de Nederlandse als buitenlandse experts.

Over de effectiviteit van de aanpak in deze Nederlandse gemeenschapsprojecten en de vraag of de bewustwording daadwerkelijk leidt tot afname van geweld, vallen op dit moment nog geen conclusies te trekken. Theoretische en empirische onderbouwing ontbreekt vooralsnog.

De bestudeerde praktijken in Zweden zijn gericht op mogelijkheden tot preventie vanuit de gemeenschap, meer in het bijzonder preventie bij jongens en mannen ('*Freedom From Violence*' en '*Equal Parenthood*'). Zij richten zich op zowel het macro-, meso-, micro- als het individuele niveau. Er is aandacht voor opvattingen en normen op macroniveau over mannelijkheid en de status van mannen op relationeel (meso- en micro-)niveau, en ook voor de vraag hoe bij het individu stereotype denkbeelden en patronen kunnen worden doorbroken door scholing en bewustwording.

Ze zijn *innovatief* omdat ze zich richten op primaire (universele) preventie, waarbij iedereen wordt aangesproken op hun rol en verantwoordelijkheid als 'omstander' om geweld te voorkomen. De doelgroepen zijn leerlingen in het voortgezet onderwijs, respectievelijk mannen die binnenkort vader worden. De projecten (trainingen door professionals, op scholen en/of in gespreksgroepen met zelf aangemelde mannen die vader worden) zijn gericht op bewustwording bij jongens en mannen van genderstereotype patronen tussen mannen en vrouwen, respectievelijk in relatie tot het gebruik van controle en geweld door mannen in 'Freedom From Violence', maar ook in relatie tot zorg voor kinderen in 'Equal Parenthood'.

Beide projecten hanteren een nadrukkelijk *genderperspectief*. De onderliggende visie is dat machtsverschillen die in genderpatronen doorwerken expliciet benoemd dienen te worden. Daarnaast is het uitgangspunt - gebaseerd op onderzoek - dat mannen vaker de dader van geweld zijn en vrouwen vaker slachtoffer (al komt het omgekeerde ook voor). Geweld wordt begrepen als een daad van macht en controle waarvoor de dader volledig verantwoordelijk is.

Wat betreft de *effectiviteit* lijken de Zweedse projecten veelbelovend. Harde onderzoeksdata zijn nog niet voorhanden. De projecten bouwen voort op indicaties uit eerder onderzoek dat een gendersensitieve aanpak die zich direct richt op mannen en jongens effectiever is dan een genderneutrale aanpak.

Peers

Preventieprojecten gericht op jongeren blijken relatief schaars, vooral voor kinderen onder de 12 jaar. De projecten die voor jongeren zijn ontwikkeld zijn doorgaans niet structureel ingebed, maar op incidentele basis gefinancierd en vaak van kortdurende aard. De drie besproken Nederlandse projecten waarmee inmiddels wat langer ervaring is opgedaan en die zijn gericht op tieners en jong-volwassenen, zijn erop gericht om taboes rondom geweld te doorbreken door ze bespreekbaar te maken en attitudeveranderingen ten aanzien van geweld te realiseren. Het doel is in alle gevallen om gezonde

relaties tussen jongeren te bevorderen en een positieve boodschap uit te zenden: dat voor geweld, controle en dwang in relaties geen enkele rechtvaardiging bestaat, dat ervaringen daarmee kunnen worden verwerkt en dat slachtoffers weerbaar kunnen worden. De projecten zijn sterk gericht op primaire preventie, gericht op alle jongeren. Het mesoniveau staat centraal, maar ook is er aandacht voor individuele factoren zoals het verwerken van geweldservaringen en vergroten van weerbaarheid.

'*Stay in love*' is een lesprogramma met als doel te leren wat een gezonde verkeringsrelatie is voor jongeren tussen de 12 en 15 jaar. Het is de enige interventie in deze groep die wetenschappelijk is onderbouwd. Het doel is bevordering van kennis en vaardigheden voor een positieve omgang met de partner. De methodiek wordt in de praktijk doorontwikkeld, onder andere met betrekking tot de vraag hoe de groeiende rol van sociale media in het programma een plaats kan krijgen. In dat opzicht is het ook innovatief te noemen.

Bij 'Stay in Love' hebben verschillen tussen jongens en meisjes geen centrale plaats. De bevinding dat de positieve effecten in attitudeverandering bij meisjes sterker zijn dan bij jongens, is voorsnog onverklaard. Gendersverschillen in opvattingen of gedrag zijn geen expliciete aandachtspunten in de interventie.

Resultaten van onderzoek tijdens de ontwikkelingsfase van 'Stay in love' laten duidelijke indicaties voor effectiviteit zien: na de training neemt de tolerantie voor grensoverschrijdend gedrag af, vooral bij meisjes. Het is voorsnog onduidelijk of dit effect op opvattingen ook op lange termijn aanhoudt en hoe het zich vertaalt in gedrag.

Het project 'STUK' is vanuit de praktijk ontwikkeld als theatervoorstelling door en voor jongeren. Het gaat om jongeren die hun eigen ervaringen met geweld in het gezin hebben verwerkt in een toneelstuk dat ze opvoeren op scholen in het voortgezet onderwijs. Op basis van de voorstelling gaan de jongeren de discussie aan met leerlingen. Inmiddels zijn de activiteiten uitgebreid met filmpjes, een stuk-boek, of meedenken over curricula voor aanstaande professionals. Het project is *innovatief* als project dat een creatieve werkvorm kiest en vanuit de ervaringen en vragen van jongeren is ontwikkeld. De *gendersensitiviteit* is bij 'STUK' geen centraal aandachtspunt. In de discussies met de leerlingen naar aanleiding van de opvoering van de voorstelling kunnen wel bepaalde thema's aan de orde komen, zoals stereotype beelden over mannen en vrouwen, of rolverdeling. Ook wordt soms aandacht besteed aan de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen 'in bepaalde culturen'. Maar er wordt dus niet op genderongelijkheid in zijn algemeenheid gestuurd.

Of het project als geheel *effectief* is (en jongeren helpt in het bespreken van geweld, gericht op een attitudeverandering) is op dit moment nog niet hard te maken, maar de indicaties zijn positief.

'*WE CAN Young*' is een campagne door en voor jongeren, gericht op bewustmaking en het individueel weerbaarder maken van jongeren tegen alle vormen van gendergerelateerd geweld, zowel psychisch, lichamelijk als seksueel. Verandering van traditionele opvattingen over man-vrouwverhoudingen, vooral dominantiepatronen en machtsverschillen daarin, en over geweld in gezinnen staan centraal. Daarbij worden het micro- en mesoniveau beide besproken en met elkaar verbonden. Het is een interventie die in haar werkwijze nadrukkelijk zoekt naar verbreding van draagvlak door middel van verbinding en samenwerking met organisaties en instellingen die de doelstellingen van 'WE CAN Young' onderschrijven.

'WE CAN Young' is in deze groep de enige op jongeren gerichte preventieve interventie die expliciet een verbinding legt tussen geweld dat disproportioneel vaak tegen meisjes en vrouwen wordt gericht en gendergerelateerde ongelijkheden.

De eerste indicaties over de effectiviteit in termen van bewustmaking zijn gunstig. Over de vraag of van blijvende attitudeverandering of afname van geweld sprake is, valt nog geen conclusie te trekken.

In Griekenland is het scholingsproject '*GEAR*' (*Gender Equality Awareness Raising against intimate partner violence*) voor leerlingen ontwikkeld, dat zich specifiek richt op preventie van intiem partnergeweld via bewustwording en verandering van opvattingen over genderongelijkheid en rolpatronen tussen jongens en meisjes (in het voortgezet onderwijs). Het individuele-, micro- en mesoniveau worden in de onderliggende visie en de uitwerking van lesmateriaal nadrukkelijk met elkaar verbonden. De beoogde veranderingen liggen op het individuele- en mesoniveau. Sekseropvattingen lijken in Griekenland verweven met nog sterk aanwezige, patriarchale tradities. Een verschil met Nederland is dat hier ook de docenten intensief worden getraind over de schadelijke gevolgen van genderstereotypen en ongelijke machtsrelaties. De docenten hebben een centrale taak in de uitvoering van het programma.

Van 'GEAR' is aangetoond dat het effectief is wat betreft het veranderen van de houding en kennis van jongeren ten aanzien van partnergeweld en stereotype genderpatronen. Het wordt momenteel succesvol geïmplementeerd in andere landen met een relatief minder dominante patriarchale cultuur dan in Griekenland. Het project is extra-curriculair. Hoewel leerkrachten de uitvoerders zijn, is van verankering in het reguliere curriculum nog geen sprake. Dit geldt overigens ook voor 'Stay in love'.

Individu/gezin

Op het domein van het gezin en individu, hebben we in Nederland de projecten 'Nieuwe Toekomst' en 'VoorZorg' bestudeerd. De projecten hebben onder andere als doel om, door versterking van de (economische) zelfstandigheid en sociale vaardigheden, de weerbaarheid van vrouwen tegen geweld te vergroten. In 'VoorZorg' is er ook aandacht voor de relatie tussen moeder en kind en enigermate voor de betrokkenheid van vaders bij de kinderen. Beide projecten richten zich op het individuele niveau en op het microniveau als het gaat om informele ondersteuning; bij 'Voorzorg' staat het microniveau meer centraal door de aandacht voor opvoeding. De mannen of vaders zijn niet of zijdelings betrokken in de projecten (meestal omdat ze van de moeder gescheiden leven of niet bekend zijn).

Vernieuwend aan beide projecten is dat de steun concreet gericht is op het daadwerkelijk realiseren van sociale en economische zelfstandigheid van vrouwen en ondersteuning in de toeleiding naar de arbeidsmarkt. Bij beide projecten komt naar voren dat de combinatie van zorg voor de kinderen en het hebben van een betaalde baan voor een groot deel van de vrouwen een dilemma vormt.

Bij 'Nieuwe Toekomst' is de onderliggende visie *gendersensitief*. Het uitgangspunt is dat vrouwen in financieel-economisch opzicht vaak kwetsbaar (en afhankelijk van de partner) zijn, als gevolg van patronen in Nederland die de zorg voor kinderen primair bij vrouwen leggen en van onvoldoende voorzieningen om dat in combinatie met betaald werk te doen. Cruciale beschermende factoren die vrouwen in het project in staat stellen om zich weerbaarder op te stellen tegenover een gewelddadige partner zijn betaald werk dat voldoende inkomen biedt en maatschappelijke participatie. Door gericht te werken aan een 'nieuwe toekomst' wordt beoogd hun zelfvertrouwen te vergroten en hun sociaal isolement te doorbreken.

'VoorZorg' representeert een *genderneutrale* aanpak. Het doorbreken van genderongelijkheid en machtsongelijkheid in de relatie is geen expliciet uitgangspunt. De focus ligt op het versterken van de sociale, economische en pedagogische weerbaarheid van de vrouw als moeder en kostwinner, los van maatschappelijke patronen. Innovatief aan het project is de oriëntatie op primaire preventie: zwangere vrouwen met een verhoogd risico op opvoedingsproblemen en partnergeweld worden langdurig begeleid, met als doel de (toekomstige) jonge en veelal laag opgeleide moeders te ondersteunen in de opvoeding en in andere domeinen (financiën, huisvesting). Ook het leren van sociale vaardigheden in de opvoeding en de communicatie met haar partner krijgt aandacht. In de marge wordt eveneens aan vaderbetrokkenheid aandacht besteed indien zij in beeld zijn, maar dan vooral in hun traditionele hoedanigheid van 'spelende vader'.

Beide projecten voldoen aan de criteria van goede aanwijzingen voor *effectiviteit* (i.c. omdat op korte termijn de instroom op de arbeidsmarkt groeit - 'De Nieuwe Toekomst' -, en mishandeling en/of verwaarlozing van nieuwgeborenen in deze risicogroep tot de uitzonderingen behoort - 'VoorZorg'). De inbedding c.q. professionele verbinding van de projecten met andere relevante disciplines of instellingen (bv. de politie, opvang, scholen van kinderen) is beperkt.

In Engeland is het programma 'Safer Together' opgezet om de weerbaarheid te versterken van gezinnen waarin geweld is voorgevallen. Het programma behelst een integrale aanpak, met de focus op de moeder als centrale speler, en het aanleren van (pedagogische) vaardigheden om haar zelf weer in staat te stellen om keuzes te maken, problemen aan te kunnen en een sociaal netwerk op te bouwen. De vrouwen leren hoe macht en controle in het gedrag van de gewelddadige partner is te herkennen, en wat de impact daarvan is (op henzelf en op kinderen). Kinderen worden ook rechtstreeks betrokken (in tegenstelling tot de hier bestudeerde projecten in Nederland). Aan moeders wordt geleerd hoe over het geweld met hun kinderen te praten. Innovatief aan de aanpak is de veelheid aan interventies en methodieken die op basis van maatwerk en in samenhang met elkaar aangeboden worden. Het programma heeft een duidelijke theoretische onderbouwing en maakt in diverse onderdelen gebruik van gevalideerde meetinstrumenten (bij risicotaxatie en het beoordelen van de weerbaarheid van het gezin).

Vanuit het oogpunt van (secundaire) preventie is binnen deze interventie de *Early Intervention Service* interessant. Daarin wordt door specifiek getrainde medewerkers op maat ondersteuning geboden aan hoog-risicogezinnen (geïdentificeerd op basis van een gestandaardiseerde risicotaxatie en een veiligheidsplan).

De effectiviteit van '*Safer Together*' in termen van het doen stoppen van geweld is nog niet met harde onderzoeksdata gestaafd. Veelbelovend qua effectiviteit is vooral de hoge professionaliteit: de samenhang in theoretische onderbouwing en uitvoering, en het gebruik van gevalideerde taxatie- en evaluatie-instrumenten. Belangrijk is ook de professionaliteit van de uitvoerders (specifiek opgeleid) en de toewijzing van een '*key worker*' die per gezin verantwoordelijk is voor de coördinatie van de hulp.

4.2.2 *Werkzame elementen*

In hoofdstuk 2 hebben we op basis van de preventieliteratuur een aantal werkzame factoren benoemd die het succes van interventies bepalen. In onderstaande paragraaf concluderen we of deze werkzame elementen van toepassing zijn in de door ons onderzochte projecten.

- *Onderbouwing, planmatigheid en programma-integriteit*
In de bestudeerde projecten ontbreekt het bij veel van de onderzochte interventies nog aan een systematische methodische onderbouwing en evaluatie- en effectonderzoek, zodat op deze punten doorgaans weinig informatie beschikbaar is. Dit pleit voor een investering in kennisondersteuning.
- *Kwaliteit van uitvoering en de verbinding met hulpverlening*
Deze zogenaamde structuurkenmerken van interventies verdienen specifieke aandacht, vooral gezien het feit dat in Nederlandse projecten veel met vrijwilligers wordt gewerkt. Aan het werken met vrijwilligers zijn zowel voordelen als nadelen verbonden. Belangrijke voordelen zijn de laagdrempeligheid en toegankelijkheid, die mede bevordert wordt door meer informele werkwijzen en het feit dat de uitvoerenden zich buiten het - nogal eens gewantrouwd - formele systeem van hulp en zorg bevinden. Nadeel is het mogelijke gebrek aan professionele competenties, bijvoorbeeld ten behoeve van signalering en doorverwijzing naar het beschikbare aanbod. Om deze reden is professionele training, begeleiding en monitoring van de uitvoering van extra belang, zoals de onderzochte interventies ook laten zien. Daarnaast dient veel aandacht te worden besteed aan de afbakening van taken van vrijwilligers en professionals en aan een structurele uitwisseling en samenwerking tussen het informele en formele werk. Het betreft hier een opgave die ook in de context van de transformaties nadrukkelijk op de agenda staat.
- *Relevantie voor betrokkenen, interactief leermodel en partnerschap*
In het algemeen geldt dat een interventie pas dan succes heeft als de betrokkenen deze als relevant voor zichzelf ervaren en zich met de doelen en aanpak kunnen verenigen. Ervaren relevantie is vermoedelijk des te belangrijker als het om een taboe-onderwerp als geweld in intieme relaties gaat, die bovendien in de context geplaatst wordt van genderongelijkheid - eveneens een gevoelig onderwerp, zeker in bepaalde gemeenschappen. Zo komt het daar voor dat vrouwen zichzelf niet als slachtoffer zien van gewelddadig gedrag omdat dat gedrag in hun omgeving als normaal wordt beschouwd. We wezen hiervoor al op het belang van een contextafhankelijke aanpak en maatwerk, waarbij rekening wordt gehouden met de achtergrond, leefwereld en behoeften van degenen op wie de interventie is gericht. Dit betekent ook sensitiviteit voor diversiteit naar bijvoorbeeld etnische achtergrond, sociaaleconomische positie, religie en leeftijd, naast gender. Verschillende van de besproken interventies vormen voorbeelden van hoe dit kan, zoals de interventies in het domein peers, die sterk inspelen op de leefsituatie en behoeften van jongeren. In dit verband is ook de werkzame factor interactiviteit van de werkwijze en partnerschap met betrokkenen relevant. Het bepalen van doelen en/of middelen in interactie met de betrokkenen samen en partnerschap bij de ontwikkeling en uitvoering werken beter dan een top-down aanpak.
- *Variatie in methoden*
Ook binnen afzonderlijke interventies is methodische variatie van belang om waar nodig, zeker waar het om interventies bij hulpvragende cliënten gaat, maatwerk te kunnen leveren dat de beoogde effecten zal sorteren. Veel van de besproken interventies maken gebruik van verschillende methoden, zoals individuele contacten gecombineerd met groepsactiviteiten en/of activiteiten

gericht op bewustwording in de community, of kennisoverdracht en het aanleren van vaardigheden via interactieve activiteiten, of bijvoorbeeld theater met discussie na en workshops. Uiteraard moeten de gekozen methoden goed gerelateerd zijn aan de doelen en doelgroep van de interventies.

- *Positieve invalshoek*

Het uitdragen van positieve boodschappen in plaats van een probleemoriëntatie is van belang bij preventie van geweld in gezinnen, zoals veel van de onderzochte interventies laten zien. Het stimuleren van de eigen kracht van gezinsleden, vooral vrouwen, is een veel voorkomend doel. Een aantal projecten beoogt ook geweldloze vormen van gedrag te stimuleren, en sommige richten zich (eveneens) op de positieve rol van mannen als opvoeders. Een positieve benadering kan ook inhouden dat een wijzende vinger of beschuldigende benadering wordt vermeden. Om deze reden is het van belang te streven naar een positieve verpakking van de boodschap; het doorbreken van traditionele genderpatronen richting meer gendergelijkheid betekent dat alle betrokkenen winst behalen. Op die manier kunnen ook mannen zich in positieve zin aangesproken voelen.

- *Sociale steun*

Het versterken van (in)formele netwerken rondom individuen of gezinnen is een doel dat veelvuldig wordt nagestreefd in de interventies. Terecht uiteraard, omdat sociale steun als werkzame factor onomstreden is. Het gaat bij de hier omschreven interventies om uiteenlopende vormen van sociale steun, zoals individueel steuncontact door een vrijwilliger of professional, lotgenotencontact, individueel (bv. peer-to-peer) of in groepen, de organisatie van groepsbijeenkomsten in de wijk en verbinding met andere vormen van steun en hulp. Bij de onderhavige problematiek dient ook te worden gewaakt voor een averechts effect. In sommige gevallen zijn mensen uit de directe omgeving juist betrokken bij het voortduren van het probleem (bv. bij vormen van eerdergerelateerd geweld). Het blijft noodzakelijk zorgvuldig te beoordelen welke betekenis niet getrainde vrijwilligers uit de directe omgeving kunnen hebben. De geweldsproblematiek is doorgaans dusdanig complex dat professionele expertise essentieel is in de aanpak. Sociale steun kan geen vervanging van professionele hulp zijn, maar is een onmisbaar element op de weg naar herstel van de veerkracht en weerbaarheid van betrokkenen.

- *Professionals: matching en sensitiviteit/onbevooroordeeldheid*

Met geschikte en *evidence-based* interventies alleen zijn we er nog niet. De effectiviteit hangt mede af van de kwaliteiten van de professionals en van hun relatie met cliënten. In dit verband kan 'matching' van belang zijn tussen professionals en cliënten op kenmerken als sekse of etnische achtergrond. In een aantal projecten wordt hier bewust naar gestreefd. Overigens is uit de literatuur bekend dat etnische matching lang niet altijd nodig, mogelijk of zelfs gewenst is. Het kan bijvoorbeeld voorkomen dat migrantenouders juist een voorkeur hebben voor autochtone hulpverleners, of geen specifieke voorkeuren hebben op dit punt. Ook hier is het belangrijkste dat aangesloten wordt bij de achtergrond en behoeften van mensen, en bij hun waarden en normen. In dit verband zijn kwaliteiten van professionals als empathie, respect en onbevooroordeeldheid en het creëren van een veilige omgeving minstens zo belangrijk, kwaliteiten die ook veelvuldig door betrokkenen bij de onderzochte interventies zijn benoemd.

- *Commitment en duurzaamheid*

Voor zover daarover informatie beschikbaar is, is de betrokkenheid van uitvoerenden bij de besproken interventies vaak groot. Anders ligt dat soms voor beleidspartijen en financiers. De gangbare praktijk is dat interventies op projectbasis plaatsvinden en afhankelijk zijn van tijdelijke financiering. Structurele financiering en inbedding in regulier beleid is van groot belang voor continuïteit. Daartoe is vanuit projecten ook een investering in het creëren van draagvlak bij lokale overheden geboden.

4.2.3 *Gendersensitiviteit*

In het algemeen mogen we concluderen dat in Nederland relatief weinig interventies op een evenwichtige en goed geïntegreerde manier aandacht besteden aan gendergerelateerde ongelijkheden en het belang van de emancipatie van vrouwen, mannen en hun kinderen (dochters en zonen). In de bestu-

deerde projecten uit sommige EU-landen is dat verder ontwikkeld en ook steviger verankerd in de interventie. Vaak ontbreekt in de Nederlandse interventies een heldere en systematische visie op de concrete doorwerking van genderbepaalde culturele patronen en maatschappelijke ongelijkheden tussen vrouwen en mannen op relaties en gezinsverhoudingen. Het begrip gender lijkt soms een *black box* waarvan iedereen de inhoud in zeer grote lijnen kent, terwijl kennis over de precieze inhoud en de werking ervan vaag blijft. Vaker wordt in interventies ingegaan op een deelaspect, zoals bijvoorbeeld het belang van betaald werk voor de vrouw, zonder expliciete aandacht voor de maatschappelijke invloed van ongelijkheid of de hardnekkigheid in rolpatronen die het moeilijk kunnen maken om veranderingen door te zetten. Soms krijgt de betrokkenheid bij de opvoeding van vaders wel aandacht, maar blijken ontwikkelaars daarbij tegelijkertijd de uitzonderlijkheid van zorg door vaders uit te dragen (bv. middels de ene ‘papadag’ per week) en de traditionele vaderrol van speelmaatje van de kinderen te onderstrepen. In enkele gevallen wordt het afzien van onderbouwing vanuit genderongelijkheid ook beargumenteerd door te anticiperen op weerstand en veronderstelde negatieve effecten: explicitering van een emancipatie-agenda zou doelgroepen afschrikken. Dit geldt dan vooral jongens/mannen uit migrantengezinnen. De gevolgen van het niet adresseren van weerstand lijken naar de achtergrond te schuiven. Dit wijst erop dat er soms onvoldoende inzicht is in de relatie tussen genderbepaalde ongelijkheid en geweld tegen vrouwen en meisjes.

We hebben gezien dat er binnen het kader van dit onderzoek nog weinig relevante interventies zijn die beschikken over een omvattende wetenschappelijke onderbouwing, die dus ook vanuit gendersensitief perspectief kijkt naar de impact van veronderstelde verschillen. Eén conclusie ligt voor de hand: dat genderongelijkheid een belangrijke voedingsbodem is voor het ontstaan en voortduren van geweld verdient in de deskundigheidsbevordering van professionals meer aandacht. De emancipatie van gezinsleden is immers een belangrijk element in de preventie van geweld, ook en juist waar het gaat om de intergenerationele patronen in overdracht. De uitdaging is om in de aanpak feitelijke gendergerelateerde ongelijkheden wel te onderkennen, ook als zich in de praktijk een tendens tot afweer of ontkenning kan voordoen. Het vereist een gespecialiseerde expertise om dit te vertalen op een manier die aansluit bij de hulpvraag en motivatie van betrokkenen.

Daarbij kan, zoals aangegeven door de buitenlandse experts, een onderscheid behulpzaam zijn naar het theoretisch niveau, dat van de ontwikkeling en van de uitvoering: aandacht voor gender(on)gelijkheid in de onderbouwing betekent geen pleidooi voor een specifieke aanpak. De uitwerking in de aanpak kan op verschillende manieren gebeuren, afhankelijk van de doelgroep (ook als mannen als slachtoffer de doelgroep zijn, spelen genderbepaalde patronen en ongelijkheid daarin een rol) en de beste wijze van aansluiten bij de doelgroep en daarbinnen levende behoeften. Commitment met de implementatie van interventies in de instituties en gemeenschappen/doelgroepen waarop de interventie zich richt, is van belang voor hun succes. Daarnaast is het een uitdaging om de weerbaarheid van vrouwen te versterken op een manier die de partner niet vervreemdt. Emancipatie kan een hoofddoel zijn, maar de feitelijke aanpak is contextafhankelijk en vergt altijd maatwerk.

In hoofdstuk 2 beschreven wij de beschermende- en risicofactoren die aandacht behoeven bij de preventie van (de intergenerationele overdracht van) geweld in gezinnen. Daarbij hebben we voortgebouwd op een eerder ontwikkeld *pathway*-model voor het voorkomen van geweld tegen vrouwen. Dat model is aangevuld met mogelijke beschermende factoren, specifiek om de intergenerationele overdracht van partnergeweld en kindermishandeling te doorbreken via interventies op de verschillende niveaus (die van het individu, het gezin en de maatschappelijke context).

In de bestudeerde Nederlandse interventies valt op dat de meeste aandacht uitgaat naar de emancipatie van vrouwen en meisjes. Activiteiten gericht op de emancipatie van mannen of jongens, vooral wat betreft opvattingen en gedrag in relatie tot gendergelijkheid, het doorbreken van rolpatronen en het bevorderen van zorg van mannen in het gezin, staan nog in de kinderschoenen. Op dat vlak kunnen vooral de Zweedse projecten als aanvullende inspiratiebron dienen. Op gezinsniveau is aandacht voor (ondersteuning bij) gendersensitief opvoeden van meisjes en jongens onderbelicht. Ook in het buitenland vonden we daarover geen relevante praktijken. Voor de aanpak van de factoren gericht op *community* en *peers* hebben we in Nederland relevante projecten gevonden, waarin de aanpak gendersensitiviteit in zekere mate aan de orde is. Bij ‘WE CAN Young’ geldt dat expliciet, ook voor de onderbouwing en doelstelling. In Zweden en Griekenland vonden we relevante, op jongeren gerichte projecten

die veelbelovend zijn en met succes gendergelijkheid als uitgangspunt en doel voor de preventie van geweld hebben gekozen.

4.3 *Overheidsbeleid*

In de opzet van het onderzoek is de relatie tussen de emancipatie van vrouwen en mannen (en hun kinderen) en preventie van (de intergenerationele overdracht van) geweld een belangrijk uitgangspunt. Gegeven dat ook het emancipatiebeleid nadrukkelijk aandacht besteedt aan de preventie van geweld, en dat de intergenerationele overdracht van geweld inzet is van rijksbrede beleidsontwikkelingen (geweld in afhankelijkheidsrelaties), hebben we in het verlengde van de hoofdonderzoeksvraag gekeken of op basis van de uitkomsten ook relevante conclusies voor beleidsontwikkeling kunnen worden getrokken. Een aantal punten springen in het oog.

Noodzaak van programmatisch beleid

Uitgaande van de complexiteit van de problematiek van de intergenerationele overdracht van geweld en de uiteenlopende factoren die op verschillende niveaus doorwerken (zie het model in hoofdstuk 2), is meer samenhang in de aanpak urgent. Een omvattend programmatisch preventief beleid is nodig dat zich richt op meerdere niveaus.

Allerlei factoren zijn van invloed op het ontstaan en de voortzetting van het geweld, op individueel niveau, gezinsniveau en mesoniveau. De preventie moet tevens gericht zijn op de aard en mate waarin het geweld binnen het gezin plaatsvindt, van incidenteel tot structureel en langdurig geweld. Daarbij is het van belang dat een omvattend programma de risico- en beschermende factoren adresseert waarvan uit onderzoek bekend is dat ze ertoe doen.

Hierbij is expliciet aandacht nodig voor de rol van genderongelijkheid en machtsverschillen. Het is van belang dat gekeken wordt naar de context waarin geweld plaatsvindt, waarin andere dan individuele factoren op het geweld inspelen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de (economische) afhankelijkheid tussen partners en ongelijkheid in de financiële of verblijfsrechtelijke positie, of een ongelijke verdeling van arbeid en zorg tussen vrouwen en mannen. Dit onderzoek laat zien dat er in Nederland veelbelovende praktijken zijn, die (jonge) moeders die slachtoffer zijn van partnergeweld ondersteunen bij hun terugkeer naar het arbeidsproces.

Naast tertiaire preventie moet er ook aandacht zijn voor primaire en secundaire preventie. Juist met aandacht voor risicogroepen of doelgroepen als scholieren is vanuit preventieoogpunt winst te behalen. Geweld kan worden voorkomen doordat jongeren en (jong)volwassenen versterkt worden in hun mogelijkheden tot het aangaan van gezonde relaties. En eveneens belangrijk, op die manier worden jongeren en volwassenen bereikt die ervaring hebben (gehad) met geweld in huiselijke kring, maar hier niet mee naar buiten durven te komen.

Een programmatische preventie is daarbij gericht op alle betrokkenen van huiselijk geweld. Het gaat erom dat een scala van verschillende interventies op maat aangeboden kan worden. De gangbare praktijk is dat de factoren die spelen bij volwassenen/partners, bij jongeren en in de sociale omgeving, in de uiteenlopende interventies relatief los van elkaar worden aangepakt. Vanuit beleids oogpunt zou meer afstemming en coördinatie wenselijk zijn, zodat die verbinding wel kan worden gemaakt. Vanuit de praktijk van de hulpverlening (en de daarbinnen vigerende financieringsstromen) is de huidige versnippering begrijpelijk, elk 'niveau' vraagt immers deels een eigen aanpak. Maar vanuit het oogpunt van effectiviteit is dat ook een risico. De winst die op een deel terrein wordt behaald kan teniet worden gedaan door het ontbreken van passende (vervolg)maatregelen op aanpalende gebieden.

Daarom is meer programmatisch en geïntegreerd beleid nodig, zowel op gemeentelijk als op landelijk niveau. Een meer integraal preventiebeleid dient het gehele terrein van betrokkenen (kinderen, vader en moeder) en alle aspecten die een rol spelen te omvatten. Een meer structurele ondersteuning in de beleidsmatige context is wenselijk. Interventies uit het Verenigd Koninkrijk laten zien dat een integrale en gendersensitieve gezinsaanpak meerwaarde heeft en een adequate coördinatie vraagt, zodat de verschillende domeinen waarop hulp nodig is met elkaar kunnen worden verbonden.

Zowel op landelijk als op decentraal niveau is overheidsbeleid essentieel om een kader aan te reiken waarbinnen dat scala aan benodigde interventies een plek heeft. Vanuit preventie oogpunt is een versterking van beschermende factoren op sociaal vlak van groot belang. De rijksbrede aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties, maar ook de nu lopende decentrale ontwikkelingen op het terrein

van jeugdbeleid, participatiebeleid, WMO- en Veilig Thuis-beleid en de Regiovisies op huiselijk geweld, bieden de kans hiertoe. Bijvoorbeeld: het doorbreken van gendergerelateerde ongelijkheid die verband houdt met de verdeling van onbetaalde zorgarbeid thuis en betaalde arbeid buitenshuis is een belangrijke beschermende factor, zo blijkt uit de studie.

Analoog aan het Spaanse voorbeeld, kan het bedrijfsleven worden gestimuleerd om opvoedingscursussen voor mannen aan te bieden vanuit het bedrijf. In het onderhavige onderzoek is Spanje een veelbelovend voorbeeld van een land dat een begin heeft gemaakt met het scheppen van landelijke wettelijke kaders om beleid inzake gendergerelateerd geweld te realiseren. Op nationaal niveau geeft de wetgeving een helder kader voor het bieden van bescherming en ondersteuning aan slachtoffers van geweld. Preventie van geweld komt daarbij ook aan de orde, bijvoorbeeld in het ontwikkelen van een voorkeursbeleid voor reïntegratie op de arbeidsmarkt voor vrouwelijke slachtoffers van partnergeweld. Er is echter in Spanje ook nog steeds sprake van versnippering, mede ten gevolge van zeer beperkte budgetten en verschillen in prioritering in de verschillende regio's.

Dat risico doet zich ook voor in Nederland, wegens de decentralisering naar het gemeentelijke niveau. Beleidsontwikkeling op dit niveau, gericht op een sterkere verbinding tussen gendersensitiviteit en de aanpak van preventie van geweld, verdient dan ook aandacht. Daarbij is het voor de Nederlandse context van belang deze beleidsontwikkeling te plaatsen in de context van de transformatie van het op jeugdigen en gezinnen gerichte beleid. Bovendien is belangrijk dat daarbij gericht gestuurd wordt op onderbouwing (een keuze voor interventies die gebaseerd zijn op werkzame elementen waarvan uit onderzoek bekend is dat ze ertoe doen) en op het bouwen aan de evidentie van interventies door een gerichte investering in kennisondersteuning en monitoring.

Noodzaak van gendersensitiviteit binnen programmatisch beleid

In Nederland is zowel op beleidsniveau als op uitvoerend niveau de basishouding om genderongelijkheid te adresseren door genderneutraal beleid te voeren, al is hierover ook debat. Ook in de discussie over huiselijk geweld komt dit hier en daar terug. Waar andere landen zoals Zweden, Engeland of Spanje gebaseerd op onderzoek het standpunt innemen, dat vooral vrouwen slachtoffer zijn van geweld, staat dat in Nederland met enige regelmaat ter discussie. Er wordt verondersteld dat geweld tegen mannen onder gerapporteerd wordt vanwege schaamte bij mannen om toe te geven dat ze slachtoffer zijn. We signaleerden in een enkele interventie dat het benoemen van verschillen tussen mannen en vrouwen in plegerschap van geweld de angst oproept dat er een nieuw seksestereotype wordt geschapen: het beeld dat vrouwen geen pleger van seksueel geweld kunnen zijn. De veronderstelling is dat geen verschil naar sekse/gender maken leidt tot gelijke uitkomsten, omdat de kansen voor beide seksen dan gelijk zijn. De onderliggende gedachte is dan dat vrouwen en mannen individueel en in vrijheid keuzes maken. In die neoliberale visie worden verschillen in maatschappelijke of politiek-culturele condities, die beïnvloeden of en hoe vrouwen en mannen keuzes maken en kansen benutten, buiten beschouwing gelaten (bijvoorbeeld ten aanzien van de deelname van vrouwen aan het arbeidsproces).

De genderneutrale houding in het beleid maar ook bij professionals vormt een risico, omdat die op gespannen voet kan staan met de benodigde gendersensitiviteit. Het ontbreken daarvan kan ertoe leiden dat men kansen mist om de problematiek adequaat te adresseren. De buitenlandse experts benadrukken dat macht en controle altijd ten grondslag ligt aan geweld in intieme relaties - bij mannen en vrouwen - en niet alleen als er sprake is van intiem terrorisme. Onderzoek wijst uit dat, maatschappelijk gezien, meer mannen dan vrouwen in een positie verkeren dat ze de partner kunnen controleren en intimideren, en dat zij dat in de praktijk ook vaker doen. De erkenning van ouderschap van vrouwen is van belang, maar doet aan de scheve sekseverdeling en het maatschappelijke genderpatroon verder niets af.

Gegeven dat internationaal onderzoek consistent heeft laten zien dat vrouwen en meisjes disproportioneel grotere risico's lopen om slachtoffer van geweld te worden, zijn over een geïntegreerde én gendersensitieve aanpak door de Nederlandse overheid ook internationaal afspraken gemaakt die bindend zijn, zowel op landelijk als op lokaal niveau. Vanuit de internationale afspraken (mensenrechtenverdragen, VN-Vrouwenverdrag en de Istanbulconventie) heeft de Nederlandse overheid de plicht om 'met gepaste zorg' burgers in het algemeen, en in dit geval vrouwen in het bijzonder, preventief te beschermen tegen partnergeweld, door actief en gendersensitief preventiebeleid te ontwikkelen, slachtoffers te beschermen en daders te vervolgen.

In de internationale verdragen is bepaald dat de overheid een gericht beleid dient te ontwikkelen dat bijdraagt aan het terugdringen van geweld én aan de versterking van de positie van vrouwen. Meest recentelijk is met de Uitvoeringswet van 18 november 2015 de 'Istanbulconventie' ter Voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld van de Raad van Europa ook in Nederland van kracht geworden. Daarin is onder meer bepaald dat gendersensitief (preventie)beleid betekent dat de aanpak niet enkel op het geweld (tegen vrouwen, mannen of kinderen) betrekking moet hebben.

Artikel 6 bepaalt uitdrukkelijk dat beleid ter preventie van en bescherming tegen geweld moet worden gekoppeld aan maatregelen ter bevordering van gelijkheid tussen vrouwen en mannen en op de versterking van de positie van vrouwen. Meer in het bijzonder wordt erop gewezen dat overheidsmaatregelen erop gericht dienen te zijn om de economische positie van vrouwen te verbeteren, ook door het maken van afspraken met stakeholders (bedrijven, gemeenten). De afspraken moeten erop gericht zijn om de mogelijkheden van vrouwen ook daadwerkelijk te vergroten. De achterliggende gedachte is dat vergroting van de economische zelfstandigheid van vrouwen bijdraagt aan hun weerbaarheid, welbevinden en veiligheid, en in die zin een cruciaal onderdeel is van preventiebeleid.

Deskundigheidsbevordering van hulpverleners en overige professionals die met slachtoffers werken, is een andere belangrijke verplichting die in de Conventie is vastgelegd. Juist vanuit het oogpunt van preventie en het doorbreken van intergenerationale patronen is die deskundigheid een cruciale voorwaarde voor professionele effectiviteit.

TOT SLOT: VERDER GAAN OP DE INGESLAGEN WEG

Deze verkennende studie laat zien dat er verschillende praktijken zijn die veelbelovend zijn ter preventie van geweld in relaties en het voorkomen van de overdracht en herhaling van geweldsproblemen in volgende generaties. Tegelijkertijd gaat het om een praktijkveld waar interventies en beleid dat specifiek gericht is op (vroeg, primaire of universele) preventie nog relatief in de kinderschoenen staat. De afgelopen vier decennia, waarin huiselijk geweld en kindermishandeling toenemende aandacht krijgen, is de aandacht vooral gericht op maatregelen ter opvang, bescherming en ondersteuning. Primaire preventie verdient dus meer aandacht.

Vergelijking met enkele buitenlandse interventies in de EU liet zien dat nog vaak een samenhangende theoretische basis van de interventies ontbreekt. Soms worden projecten vanuit praktijkkennis opgestart zonder dat die wetenschappelijk onderbouwd is. Tijdens het nader onderbouwen van deze projecten is het ook van belang dat vanuit een gendersensitief perspectief te doen, dus met oog voor uiteenlopende niveaus waarop zich sociale en culturele ongelijkheden tussen vrouwen en mannen voordoen, en hoe die van invloed kunnen zijn op werkzame elementen in de aanpak. Bij het doordenken van de projecten is het volgens de experts van belang om verschillende niveaus te onderscheiden. Ten eerste is de vraag of er sprake is van een visie op gender gelijkheid. Ten tweede is de vraag welke middelen worden gebruikt in het bereiken van een breed publiek met deze visie. Een derde vraag is: onderschrijven degenen die met de aanpak gaan werken deze visie? Voorwaarde voor een goede uitvoering is dat docenten, professionals (of vrijwilligers) getraind worden om de interventie professioneel en effectief uit te voeren.

Inzake de vraag 'wat werkt' is het knelpunt dat empirisch onderzoek dat daarin inzicht kan bieden nog in de kinderschoenen staat. De interventies waarin dat wel het geval is geweest, bieden inspirerende voorbeelden hoe het wel kan. De effectonderzoeken naar de projecten gericht op een bewustzijns- en attitudeverandering bij jongeren (Griekenland, Zweden) ten aanzien van beeldvorming over jongens/mannelijkheid en meisjes/vrouwelijkheid, en meer specifiek de (on-)aanvaardbaarheid van geweld, laten bijvoorbeeld positieve effecten zien.

Ondanks de beperkingen is het hoopgevend dat de studie een aantal voorbeelden heeft laten zien die veelbelovend zijn, en dat voorbeelden uit andere EU-landen daarin kunnen inspireren. Het zou spijtig zijn als veelbelovende projecten niet meer structureel voortgezet kunnen worden omdat ze onvoldoende zijn verankerd in het (gemeentelijk) beleid en de daarvoor benodigde financiering. De rijksoverheid en gemeenten hebben een belangrijke taak in het ontwikkelen van een duurzaam preventiebeleid, gericht op het doorbreken van de intergenerationale overdracht van geweld door een programmatische aanpak, zodat verschillende interventies op verschillende niveaus in samenhang met elkaar worden aangeboden. De problematiek is in omvang en aard ernstig, dus is effectief handelen urgent. Dit rapport beoogt enkele inzichten te bieden die relevant zijn voor het ontwikkelproces naar meer effectiviteit. Het is te hopen dat, met duidelijke kaders van de rijksoverheid, de gemeenten de uitdaging, die hun regiefunctie meebrengt, ter hand blijven nemen ten behoeve van de kwaliteit, continuïteit en effectiviteit van het preventiebeleid.

Colofon

Opdrachtgever	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Emancipatie
Auteurs	Dr. M. Steketee Dr. R. Römkens Prof. Dr. T. Pels Dr. Mr. K.D. Lünemann Drs. E. Smits van Waesberghe Drs. J. Mak Dr. J. Mejdoubi Drs. H. Harthoorn
Met medewerking van	V. Los, MSc.
Redactie	M.K.M. Lünemann, MSc.
Omslag	Ontwerppartners, Breda
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via:
<http://www.verwey-jonker.nl> en www.preventieintergeneratieelgeweld.nl

ISBN 978-90-5830-715-6

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2016.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Geweld in het gezin is anno 2016 nog steeds een ernstig en veelvoorkomend probleem. Geweld kan van generatie op generatie worden overgedragen. Hoe kan dit worden voorkomen, welke preventiepraktijken zijn veelbelovend in het terugdringen van geweld in gezinnen en wat kunnen we leren van praktijken in het buitenland? Dat waren de belangrijkste vragen van dit verkennende onderzoek naar veelbelovende preventiepraktijken in Nederland en Europa. We hebben preventieprojecten op verschillende niveaus onderzocht: primaire (voorkomen in het algemeen), secundaire (activiteiten gericht op risicogroepen) en tertiaire preventie (voorkomen van herhaling). We hebben dit vertaald naar drie domeinen, namelijk het gezin, jongeren en gemeenschap. Om effectief te kunnen zijn, dient een project of interventie beschermende factoren te vergroten en risicofactoren te verminderen op individueel niveau, micro en mesoniveau. Daarnaast hangt de effectiviteit van preventieprojecten af van de aanwezigheid van verschillende werkzame elementen, zoals onderbouwing en kwaliteit van uitvoering, relevantie voor betrokkenen en variatie in methoden, duurzaamheid en de relatie tussen de professional en cliënt. Voor zowel beschermende en risicofactoren als werkzame elementen van een interventie gelden dat gender een rol speelt. In de analyse van de preventiepraktijken kijken we daarom naar beschermende en risicofactoren, de werkzame factoren en genderverschillen. In het rapport worden per domein verschillende Nederlandse en buitenlandse projecten beschreven en geanalyseerd op effectiviteit.

